

LA FORMACIÓ (INICIAL) EN PSICOPEDAGOGIA. PERSPECTIVES DE FUTUR EN L'ESPAI EUROPEU D'EDUCACIÓ SUPERIOR?

Teresa Guasch i Pascual

Directora de la titulació de Psicopedagogia. Universitat Oberta de Catalunya

RESUMEN

“La formación (inicial) en Psicopedagogía. ¿Perspectivas de futuro en el Espacio Europeo de Educación Superior?”

Este artículo analiza la situación actual sobre la formación inicial de los psicopedagogos/as y los cambios que están apareciendo, que dibujan un nuevo escenario todavía incierto, para la formación de este profesional. Entre algunos de estos cambios cabe señalar la aparición de la Ley Orgánica de Educación (LOE 2/2006) que modifica la formación inicial del profesorado, aparece el máster de formación de profesorado, también con la especialidad de orientación educativa, como única vía de acceso a un centro educativo; el rediseño de las titulaciones de segundo ciclo a una nueva propuesta formativa en el marco del EEES; la aparición de múltiples y de diversa índole de ofertas formativas dirigidas a la práctica psicopedagógica, etc. Todo un panorama de incertidumbre que esperamos que no afecte de manera negativa a una profesión que ya tiene identidad propia.

ABSTRACT

“(Initial) training in Psychopedagogy. Prospects in the European Higher Education Area?”

This article reviews the current status of initial training for psychopedagogists and the emerging changes that are bringing about a new and still uncertain shift in professional training. Some of these changes are: a) Spain's new education law (Ley Orgánica de Educación 2/2006), which has introduced changes to secondary school teachers' initial training. Also, the introduction of a Masters in teachers training, with an area of expertise in educational training, which will be compulsory for anyone seeking work in a Secondary School, b) the redesign of degree courses in accordance with the European Higher Education Area; and c) the emergence of many diverse training proposals aimed at psychopedagogical practice. All of these changes have created a panorama of uncertainty, which it is hoped will not affect in a negative way a profession that already has its own identity.

L'espai professional de la psicopedagogia, seguint Coll (1996, p.33) té com a activitat fonamental *“la manera como aprenden y se desarrollan las personas, con las dificultades y problemas que encuentran cuando llevan a cabo nuevos aprendizajes, con las intervenciones dirigidas a ayudarles a superar estas dificultades y, en general, con las actividades especialmente pensadas, planificadas y ejecutadas para que aprendan más y mejor. Desde un punto de vista genérico, podemos decir que el trabajo psicopedagógico está estrechamente vinculado con el análisis, la planificación, el desarrollo y la modificación de procesos educativos”*. I s'afegeix evidentment, que aquest espai professional no queda reduït a l'àmbit escolar, sinó que fa referència als diferents contextos en els que tenen lloc processos educatius.

En aquest article no ens centrarem en qui ha donat resposta a aquest espai professional en les darreres dècades (en el que han confluït diferents professionals –psicòlegs, pedagogs, educadors, més endavant, psicopedagogos), ni tampoc en la formació d'aquests professionals, que ha estat àmpliament abordada en diferents treballs (per exemple veure monogràfic *Infancia y Aprendizaje*, 87/1999 sobre la intervenció psicopedagògica en centres educatius). Centrem la nostra anàlisi en quina és la situació actual sobre la formació inicial dels psicopedagogos/gues, que afavoreix el desenvolupament de les competències que els ha de permetre dur a terme l'activitat que apuntava unes línies abans, i en els canvis que estan apareixent, tot dibuixant un nou escenari, encara ara incert, per a la formació d'aquest professional.

FORMACIÓ INICIAL ACTUAL DEL PSICOPEDAGOG/A

Com tots sabem, en aquests moments la formació inicial del psicopedagog/a es concentra en el segon cicle de Psicopedagogia en el que concorren estudiants amb quatre titulacions d'accés:

psicologia, pedagogia, magisteri i educació social. El percentatge més alt d'estudiants ha estat majoritàriament procedent de magisteri perquè els permetia incrementar el seu nivell formatiu (accedir a una llicenciatura) i a més els atorgava les competències per a un nou àmbit professional. Tanmateix, en la majoria de casos, els estudiants no realitzaven aquesta formació amb una clara intenció de canviar el seu àmbit d'intervenció a curt termini, sinó d'ampliar coneixements que els permetés millorar la seva pràctica educativa com a mestres. El segon cicle de Psicopedagogia per tant, també ha contribuït en gran part a la formació continuada de mestres, atès que l'oferta formativa universitària tampoc oferiria cap altra alternativa que els permetés aconseguir aquests dos objectius alhora.

Aquesta titulació, que ja des del seu moment de creació neix amb moltes dificultats i controvèrsies, és dissenyada sota un model educatiu i constructiu de la pràctica psicopedagògica (Monereo i Solé, 1996), entenent que aquesta té un paper fonamental en la qualitat de l'ensenyament i aprenentatge. Al llarg de tots aquests anys, des de 1991 fins l'actualitat, s'ha anat avançant en el redisseny dels seus plans d'estudis, de tal manera que la formació d'aquest professional, inicialment més situada en l'educació formal, pogués donar resposta als diferents camps en els que es du a terme la intervenció psicopedagògica, i per tant que integrés la formació per intervenir en contextos informals i/o no formals (Badia, Mauri i Monereo, 2006); també s'ha avançat perquè el pràcticum permetés el desenvolupament de les competències establertes, com evidencien la gran quantitat d'estudis que s'han realitzat en aquesta línia i reunions de treball sobre el pràcticum de psicopedagogia a les universitats catalanes o l'estat espanyol, fent una aposta clara per anar consolidant aquesta pràctica i dotar els estudiants de saber fer, *“de l'ús expert de les destreses que són*

pròpies del coneixement psicopedagògic" (Martín, 1999). En acabar la seva formació, l'estudiant opta per continuar exercint com a mestre o educador social, sense fer un canvi de perfil professional, o bé opta per centrar-se en la pràctica psicopedagògica, com en el cas de la majoria d'estudiants que accedeixen amb el primer cicle o llicenciatura de psicologia o pedagogia. Com és habitual en totes les pràctiques professionals, els llicenciats en psicopedagogia, una vegada situats en aquesta pràctica, també accedeixen a múltiples propostes de formació continuada, que els permet aprofundir en l'assessorament i intervenció en els processos d'ensenyament i aprenentatge.

En aquests moments ens trobem amb tot un coneixement acumulat sobre com ha de ser la formació d'aquest professional[1] –tot i que amb algunes mancances encara per resoldre- i especialment, la consolidació d'un espai professional que ja té identitat pròpia.

COM AFECTA L'ESPAI EUROPEU D'EDUCACIÓ SUPERIOR EN LA FORMACIÓ INICIAL EN PSICOPEDAGOGIA?

El Real Decret 1393/2007, que estableix l'ordenació dels ensenyaments universitaris oficials, assenyala que les titulacions de segon cicle poden adaptar-se a titulacions de grau o de postgrau. En el cas del segon cicle de Psicopedagogia, per acord de totes les universitats catalanes que en aquests moments estan impartint aquesta titulació, i també a nivell de l'estat espanyol –a través de la Conferència de Decanos de Educació- es va establir que la formació en Psicopedagogia es dissenyaria com a formació de postgrau, i per tant com un màster universitari que capacites per a l'assessorament i la intervenció psicopedagògica en diferents contextos educatius[2].

Aquesta opció, entenent que una proposta de màster permet més flexibilitat en el seu disseny, tindria entre 60-120 crèdits ECTS que permetria definir diferents itineraris d'especialització, en funció de les necessitats o característiques del context, dels coneixements previs i titulació d'accés dels estudiants, dels seus interessos, de l'expertesa en les àrees de coneixement i recerca de la universitat, etc. A més afavorir l'accés a estudiants amb titulacions de procedència diferent a la que fins ara era possible accedir al segon cicle, garantint la possibilitat de rebre una formació prèvia, si calgués, que els permetés el desenvolupament de les competències a assolir en el màster.

La situació actual en les universitats és de treball en el disseny d'aquesta proposta de màster, per ser presentat i aprovat per l'Agència per a la Qualitat del sistema universitari a Catalunya (AQU). Una vegada aprovada la proposta es procedirà al tancament de l'accés al segon cicle de Psicopedagogia, ja que no poden convergir l'inici d'un màster amb aquest nom, i la incorporació de nous estudiants en un segon cicle. Seguint el Real Decret, el darrer curs per matricular-se d'un segon cicle serà el curs 2010-2011[3].

En termes generals, podem afirmar que el canvi que es presenta és molt positiu, atenent que permet el disseny d'una proposta formativa més ajustada a les necessitats actuals, amb nivells d'especialització més elevats per tal de donar resposta al múltiple ventall d'àmbits d'intervenció psicopedagògica.

APARICIÓ DE LA LOE. MÀSTER DE FORMACIÓ DE PROFESSORAT, ESPECIALITAT ORIENTACIÓ EDUCATIVA

Amb la LOE (Ley Orgánica 2/2006), es modifica la formació inicial del professorat i apareix el màster de formació de professorat d'edu-

cació secundària –tan esperat!- com la única formació que capacitarà per a l'accés a l'Educació Secundària obligatòria, Batxillerat i Formació Professional), tal com es concreta en l'article 9 del Real Decreto 1834/2008, sobre la formació pedagògica i didàctica:

"Para ejercer la docencia en la educación secundaria obligatoria, el bachillerato, la formación profesional y la enseñanza de idiomas, será necesario estar en posesión de un título oficial de máster que acredite la formación pedagógica y didáctica de acuerdo con lo exigido por los artículos 94, 95 y 97 de la Ley Orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de Educación. Para ello será necesario que el correspondiente título de máster cumpla las condiciones establecidas en el Acuerdo de Consejo de Ministros de 14 de diciembre de 2007, por el que se establecen las condiciones a las que deberán adecuarse los planes de estudios conducentes a la obtención de títulos que habiliten para el ejercicio de las profesiones reguladas de Profesor de Educación Secundaria Obligatoria y Bachillerato, Formación Profesional y Enseñanzas de idiomas (...)".

Aquesta formació substitueix definitivament l'antic Certificat d'Adaptació Pedagògica, o de Qualificació Pedagògica, que es venia oferint fins ara (2009 serà el darrer any). Cal emfasitzar que aquest nou marc legal també afecta als professors que fins ara accedien a la funció pública per a l'especialitat de professors de Psicologia i Pedagogia.

El màster en formació de professorat, que està previst que es pugui iniciar el proper curs 2009-2010, es concreta en 60 crèdits ECTS que estan distribuïts en diferents mòduls. Una de les especialitats és la d'orientació educativa:

Artículo 3.4. *"Los funcionarios de los cuerpos de catedráticos de enseñanza secundaria y de profesores de enseñanza secundaria y de profesores de enseñanza secundaria de la especialidad "Orientación educativa" realizarán tareas de orientación y, además, podrán desempeñar docencia en aplicación de lo que dispone el artículo 5. Asimismo, sus funciones de orientación podrán extenderse a las etapas de educación infantil y educación primaria (...)".*

Els llicenciats que accedeixen a aquesta especialitat compartiran amb tots els estudiants un mòdul genèric (12 ECTS), que integra continguts sobre l'aprenentatge i el desenvolupament de la personalitat, processos i contextos educatius, i societat, família i educació; un mòdul específic per a cadascuna de les especialitats (24 ECTS) que consisteix en el coneixement dels processos i recursos per a la prevenció de problemes d'aprenentatge i convivència, els processos d'avaluació i orientació acadèmica i professional; l'ensenyament i aprenentatge de la matèria corresponent i innovació docent i iniciació a la recerca educativa. I per últim, un mòdul de pràcticum (18 ECTS), que està format per un pràcticum presencial i un treball final que compendia la formació adquirida durant el màster. No hem d'oblidar, que tal i com assenyala el decret, aquest professional també podrà intervenir a l'educació infantil i primària.

SITUACIÓ D'INCERTESA

Arribats a aquest punt, la situació actual presenta, per una banda, un màster en psicopedagogia, conceptualitzat com a *formació continuada*, que ha de capacitar per a l'assessorament i la intervenció psicopedagògica en diferents àmbits educatius, formals i no formals, que per les possibilitats de disseny permetrà més o menys especialitzacions en funció de cada universitat, i que pot representar un salt qualitatiu respecte a la titulació actual de segon cicle segons com es dissenyi, però que en canvi *no acreditarà* per accedir a un centre de secundària, una de les opcions principals

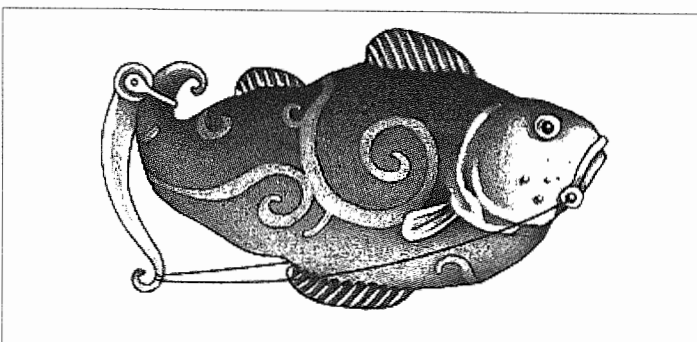
d'un psicopedagog que pretengui treballar en un centre educatiu.

Per una altra banda, el màster de formació del professorat de *formació inicial*, amb una especialitat d'orientació educativa, dirigida a tots els llicenciats, com a única formació que acreditarà l'accés a un centre educatiu. Un màster molt esperat per tota la comunitat educativa, però que en aquests moments encara queden molts temes rellevants per resoldre. Un exemple molt evident és l'accés dels llicenciats actuals de psicopedagogia a l'especialitat d'orientació educativa. Tal i com es desprèn del decret, aquests estudiants també haurien de fer el màster per accedir a un centre de secundària com a orientadors, tot i haver rebut una formació que hem valorat de molt positiva (són llicenciats en psicopedagogia). És coherent que encara avui no puguem donar orientacions clares als estudiants respecte què poden fer?

També comptem amb una gran diversitat d'oferta de postgrau amb diferents enfocaments: màster en orientació educativa, màster en psicologia de l'educació, màster en psicopedagogia clínica, entre d'altres. Amb aquesta diversitat d'ofertes –que d'altra banda és molt positiva–, ¿estem tornant als inicis del disseny d'aquesta titulació, quan es delimitava l'àmbit professional de la psicopedagogia a partir de l'anàlisi de les aportacions de diferents disciplines –psicològiques i pedagògiques– que han tingut una importància capdal per la seva concreció teòrico-pràctica (Solé i Colomina, 1999)?

Quin sentit té establir els mateixos criteris d'accés en totes les especialitats del màster de professorat? Podem garantir, amb aquesta formació, que un llicenciat, sigui quina sigui la seva titulació d'accés, amb una formació que rebrà en orientació educativa, pot ser la persona responsable del centre en aquesta matèria? No es posa en dubte aquí la capacitat de ningú, ni les possibilitats de formació més específica una vegada s'ha accedit al lloc de treball, però, ¿podem acceptar com suficient aquesta formació inicial per al responsable de tasques d'orientació del centre? I què passa amb la resta de funcions i tasques que fins ara tenia el Professor de Psicologia i Pedagogia? Amb aquesta formació podem garantir el desenvolupament d'un perfil de l'assessor psicopedagògic com a dinamitzador de canvis en els centres educatius (Martín, 1999)?

És evident que la pràctica psicopedagògica no desapareixerà mai, com també és evident que se'n parla i s'intervé molt abans de què hi hagués una titulació que portés aquest nom, però entre tot aquest panorama un xic desolador, considero que contribueix molt poc a consolidar una professió que com deia al principi, ja té una identitat pròpia. Esperem que la crisi que ens està envaint a nivell global, no traspassi al terreny de la formació de la figura del psicopedagog/a, i que entre tots (universitat i àmbit professional) sapiguem construir un marc de formació que contribueix al desenvolupament d'aquest professional.

Notes:

[1] En aquest article no entrarem a analitzar la discussió que hi ha en alguns casos entre facultats o departaments de Pedagogia o Educació i Psicologia sobre la formació en Psicopedagogia, que no ha contribuït a un debat constructiu sobre les bases conceptuals d'aquesta titulació, sinó que s'ha centrat en una lluita de poder de diferents nivells.

[2] Durant el curs 2006-07 (fins l'actualitat) es va crear un grup de treball integrat pels responsables de la titulació de Psicopedagogia de les universitats catalanes que estan impartint la titulació (UB, UAB, UdG, UdLl, URV, UdV i UOC) per tal de discutir el disseny del futur màster en psicopedagogia, el perfil professional i les competències generals i específiques. Es van fer consultes externes a diferents entitats i associacions, i en el cas de la UOC, també vàrem crear diferents focus grups amb psicopedagogs d'instituts i professionals d'EAPS per tal de discutir la proposta formativa que s'estava dissenyant i recollir les seves expectatives i/o necessitats.

[3] En el moment d'extinció del segon cicle de Psicopedagogia, la titulació en Psicopedagogia continuarà vigent, i per tant, aquell titulat continuarà sent llicenciat en Psicopedagogia.

Referències bibliogràfiques

Badia, A., Mauri, T. i Monereo, C., (Coord.) (2006). La pràctica psicopedagògica en educació no formal (volumen II). Barcelona: EDIUOC.

Coll, C. (1996). Psicopedagogia: Confluència disciplinària y espacio profesional. A Monereo, C. i Solé, I. (Coords.). *El asesoramiento psicopedagógico: una perspectiva profesional y constructivista*. Madrid: Alianza Psicología (pp.33-52).

Martín, E. (1999). La intervención psicopedagógica en el ámbito de la gestión del Ministerio de Educación y Cultura: la historia de un difícil pero imprescindible factor de calidad. *Infancia y Aprendizaje*, 87, 27-46.

Monereo, C. i Solé, I. (Coords.). (1996). *El asesoramiento psicopedagógico: una perspectiva profesional y constructivista*. Madrid: Alianza Psicología.

Solé, I. i Colomina, R. (1999). Intervención psicopedagógica: una ¿o más de una? - realidad compleja. *Infancia y Aprendizaje*, 87, 5-26.

Correspondència amb l'autora: Teresa Guasch. Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació, Universitat Oberta de Catalunya. Rambla Poble Nou, 156. 08018 Barcelona. E-mail: tguaschp@uoc.edu

